

Sikker i sin sak?

Sakkyndige burde synliggjøre usikkerhet og utrede ulike hypoteser, i stedet for å bli bedt om konklusjoner. Da ville også dommeren få et tydelig ansvar for resultatet.

TEKST

Grethe Nordhelle

PUBLISERT 5. mai 2014

PSY
KOL
OGI

PREMIER USIKKERHET: - Sakkyndiges faglige tilnærming får ofte en avgjørende betydning for utfallet av saken, og en klar konklusjon premieres, skriver Grethe Nordhelle. Men sakkyndigarbeidet fordrer stor grad av skjønn, og da må usikkerheten synliggjøres. Så kan det heller overlates til dommeren å trekke konklusjoner etter en fullstendig bevisvurdering.

DEBATT: BARNESAKKYNDIGHET

I drøye 30 år har jeg fra ulike profesjonsvinklinger observert sakkyndigarbeid i barnefordelingssaker^[1]. Min bekymring for hvordan sakkyndighet brukes, har økt med årene. Anders Behring Breivik-saken åpnet for en diskusjon om sakkyndighetsarbeidet som jeg håper gjør at vi kan diskutere slike bekymringer også i barnesaker.

Skjult tvil?

Det er grunn til å anta at tvil hos mange sakkyndige ikke blir uttalt, så lenge forventningene til de sakkyndige i rettssystemet er at man er tydelig og kommer med en konklusjon. Men sakkyndigarbeidet fordrer stor grad av skjønn, og da bør det overlates til dommeren å trekke konklusjoner etter en fullstendig bevisvurdering. Likevel er det sjelden at dommere spør om grad av sikkerhet i den sakkyndiges vurderinger, og nettopp dette spørsmålet er noe jeg etterlyser på det sterkeste.

Kulturkollisjon mellom juss og psykologi

I rettssystemet oppstår det en kulturkollisjon i møtet mellom juristen og psykologen. Både i mandatet og i utspørringen forventes det tydelighet i forhold til den juridisk relevante virkeligheten. Sakkyndiges faglige tilnærming får ofte en avgjørende betydning for utfallet av saken, og en klar konklusjon premieres. Sakkyndige blir da lett en premissleverandør for en faglig «sann» versjon av virkeligheten. Det er fare for at det oppstår både et ytre og et indre press på den sakkyndige for å strekke seg for å tilpasse seg juristenes behov for tydelige svar. Også behovet for å markere seg faglig, og en for sterk tro på egen vurderingsevne, kan spille inn. Faren er at kulturkollisjonen leder til en tilpasning som går på bekostning av den psykologfaglige integriteten.

Liv og lære

En god del sakkyndigrapporter uttrykker for liten, om noen, tvil. I stedet preges de av å argumentere for et standpunkt. Men psykologi er et fag hvor tvil bør ha sin plass, og da bør vi være varsomme med å fremme absolutte sannheter. Den begrensede observasjonstiden og de kunstige rammene for observasjonen gjør det alene problematisk å skulle forstå foreldrenes adferd både i fortid og fremtid. Et vesentlig antall sakkyndigrapporter problematiserer imidlertid ikke generaliserte slutninger som er trukket fra et begrenset observasjonsmateriale. Heller ikke drøfting av alternative hypoteser finnes i mange av utredningene. Faren er at man selektivt velger den informasjonen som støtter den valgte hypotesen. Informasjon som peker i en annen retning, har dessverre en tendens til å utelates eller bagatelliseres i en del sakkyndigrapporter.

«En god del sakkyndigrapporter uttrykker for liten, om noen, tvil. I stedet preges de av å argumentere for et standpunkt»

Vi har alle en tendens til feilaktig å tillegge personligheten årsaken til handlinger og undervurderer situasjonelle faktorer. Vi finner også at en del sakkyndige kommer med personkarakteristikker i sine rapporter som følge av observasjoner av negativ atferd. En gjenganger er en påstand om at den ene forelderen er emosjonelt ustabil, mens den andre fremtrer som «*langt mer emosjonelt stabil*». Da tilrår man at barnet skal flytte til den «*mest stabile*». Hvorvidt det er snakk om et stabilt trekk ved personligheten, eller om det er livssituasjonen som er årsaken til den negative adferden, drøftes imidlertid ikke.

Alvorlige udokumenterbare beskyldninger

Det hender at en av partene fremsetter udokumenterte påstander om den andre. En mor kan for eksempel fremsette beskyldninger som handler om psykisk vold mot kvinnen selv, om at far skaper fiendtlighet i barnet, eller om mistanke om seksuelle overgrep etc. Den sakkyndiges konklusjon kan da være at moren mangler evne til foreldresamarbeid. Dette begrunnes kanskje med at «hun er langt mer unyansert i sin omtale av far enn han er av henne». Siden den sakkyndige ikke har funnet bevis for påstanden hennes, settes den til side uten at man drøfter alternative hypoteser, som at det ligger en fare i at den ene forelderen *presenterer* seg som å være lettere å samarbeide med enn den andre. I stedet konkluderer man med hvilken forelder som samarbeider best. Men konkludere slik er å ta en dommers rolle.

Manglende skille mellom faktiske opplysninger og fortolkninger

En sakkyndig skriver i sin utredning at «N.N. har en alvorlig svikt i vurderingsevnen ved å rette beskyldninger mot den andre med et hevnmotiv». Her kommer den sakkyndige både med en personlighetskarakteristikk basert på et svakt observasjonsgrunnlag («svikt i vurderingsevnen») og det legges inn en fortolkning: «Hevmotiv». Men hevmotiv er en antakelse den sakkyndige gjør seg på bakgrunn av en hypotese for å forstå saken. Hvorvidt opplysningene fra N.N. er basert på reelle bekymringer eller ikke, er ikke drøftet. Og det viser seg da også vanskelig å fastslå hvorvidt bekymringene er reelle eller ikke, da partene beskriver virkeligheten svært motstridende. Men når fortolkninger sniker seg inn i faktabeskrivelsene, blir det lett til at leseren tar dem som fakta.

Manipulerende adferd

En særskilt utfordring møter sakkyndige når den ene parten viser manipulerende adferd. Essensen i manipulerende adferd er at man presenterer en falsk og/eller usaklig virkelighet på en så overbevisende måte at andre tror på denne

virkeligetspresentasjonen.^[2] Både sakkyndige og andre undervurderer i hvor stor grad vi kan bli manipulert. Møter vi en manipulerende part i et begrenset tidsrom, vil denne personen enkelt kunne skjerpe sin presentasjon av seg selv i møtet med oss, og det viser seg at selv personer som er spesielt skolert i å avsløre manipulasjonen, sliter med å forstå at de manipuleres. Når heller ikke rettssystemet gir den sakkyndige tilbakemelding på at han eller hun ikke avslørte manipulerende atferd, uteblir også læringseffekten.

Savner tvil

Mine erfaringer gjør at jeg savner større ydmykhet i sakkyndighetsarbeidet. Samtidig ønsker jeg meg mandater som ikke ber om konklusjoner, men heller om å utrede *ulike* hypoteser. Da blir sakkyndige premiert for å synliggjøre usikkerhet, og dommeren får et tydelig ansvar for resultatet. Men det betyr også at retten må godta en bredere bevisførsel enn hva som er tilfellet i dag. Gjøres dette, er det mitt håp at barns rettssikkerhet for fremtiden blir bedre ivaretatt.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 51, nummer 5, 2014, side

TEKST

Grethe Nordhelle, Psykolog og advokat, privat praksis